

МЈЕСТО И УЛОГА СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО МАТЕРЊЕГ У РЕФОРМИСАНОЈ НАСТАВИ ОСНОВНЕ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Бранко Савић
Педагошки факултет, Бијељина
Светог Саве 24, 76300 Бијељина

ABSTRACT

SAVIĆ, B.: PLACE AND ROLE OF SERBIAN AS NATIVE LANGUAGE AS A CONTAINING PART OF REFORMED EDUCATION AT ELEMENTARY AND SECONDARY SCHOOLS IN THE REPUBLIC OF SRPSKA. *Skup, I: Savremena univerzitetska nastava, Zbornik radova naučno-stručnog skupa, Trebinje, novembar 2003. 191-195, Banja Luka, 2004.* [Teaching Faculty of Bijeljina, 76300 Bijeljina, 24 Svetog Save Street]

Serbian as the native language being taught at Serbian schools and Faculties has to be in the same position with languages of other nations taught at their educational institutions. Its unique development, preserving within the same context, fulfilling the same goals and tasks all around the area has to be provided respectively, not taking into consideration a division of the whole space into different, independent national entities. Serbian language in Bosnia and Herzegovina must not be detached from the place where it was created as the native language, as well as from its different dialects and sociological changes. In the same way, it must not be exposed to the influences of other national groups' languages with whom the Serbs live within the same community, including the Bosniacs and the Croats respectively. And it also has to be protected from melting into the so-called «natural» extension of ex Serbocroat or Croatoserbian.

Preserving and cherishing of Serbian, as a unique language within the whole lexical area, has to be done by all the schools and Faculties at which it is being taught as the native language.

Key words: the area where Serbian language is spoken, dialects, sociolects, related languages, Serbian language at modern school.

САЖЕТАК

Српски језик као матерњи треба да је у српским школама и на факултетима у истом положају у каквом су језици других народа у њиховим образовним институцијама. Мора се обезбиједити његов јединствен развој и његовање у истом садржају и обиму и са истим циљевима и задацима на цијелом његовом простору, без обзира што је тај простор подијељен на више засебних државних цјелина. Не смије се дозволити да српски језик у Босни и Херцеговини одвоје од његове матице разне његове дијалекатске и социолошке промјене, те утицаји језика народа са којима у истој заједници живе Срби, и да се он утопи у неки заједнички језик Срба, Бошњака и Хрвата као "природни" наставак бившег тзв. српско-хрватског, односно хрватско-српског језика.

Очувању српског језика као јединственог на цијелом језичком простору треба да допринесу све школе и факултети у којима се он изучава као матерњи језик.

Кључне ријечи: српски језички простор, дијалекти, социолекти, сродни језици, српски језик у новој школи.

1. Мјесто и улога савременог српског књижевног (стандардног) језика као матерњег језика у реформисаној основној и средњој школи и на факултетима у Републици Српској треба да су исти какви су и код других матерњих језика у другим земљама. Требало би да је српски језик у истом положају у каквом је, нпр. француски у француским школама, њемачки

у њемачким, руски у руским, грчки у грчким, енглески у енглеским итд. Нема разлога да се од тога одступа кад је у питању српски језик као матерњи, јер колико је важан за једног Француза француски, за Нијемца њемачки, за Руса руски, за Грка грчки, за Енглеца енглески, толико је важан за Србина српски као његов матерњи језик. Мјесто и улога матерњег језика у школама произилазе из општих потреба његових корисника које он задовољава. А те потребе су готово исте код свих народа према својој матерњој језици.

У посљедње вријеме све више се настоје угурати у националне школе тзв. свјетски језици (енглески, њемачки, руски, француски, шпански и сл.) и њима потиснути изучавање матерњих језика. Међутим, такви језици углавном добијају комуникативну функцију међу народима, али не и функцију између житеља истог народа. Остале функције које има матерњи језик, нарочито суптилне, не могу да преузму страни језици.

2. Српски књижевни језик треба да је јединствен на цијелом својој језичком простору у погледу свога садржаја, особина, постојања и промјена. Не би се смио међусобно разликовати, нпр., језик Срба Поморавља од језика Срба у Републици Српској, или језик Срба у Срему од језика Срба на Кордуну и у Лици итд.

Међутим, то јединство је данас тешко обезбиједити јер је српско језичко подручје однедавно подијељено на више држава (Србију и Црну Гору, Босну и Херцеговину, Хрватску, Македонију, Словенију). На тим просторима српски језик је изложен разним унутрашњим и спољним утицајима који га могу разградити на више варијанти, а касније, можда, и језика. Ако би се препустио развитак српског језика засебно на тим административно одвојеним просторима, нпр. на територији Босне и Херцеговине, он би попримио извјесне дијалекатске и социолошке промјене те особине језика Србима блиских народа (Хрвата и Бошњака), а преко њих и других језика и по томе би се почео разликовати од српског језика других подручја. Такве промјене и не би биле много штетне ако би их прихватило цијело српско језичко подручје. Међутим, ограничене само на српско језичко подручје у Босни и Херцеговини, утицале би на удаљавање тога језика од матице српског језика и биле добра основа за стварање неког заједничког језика за Србе, Хрвате и Бошњаке у Босни и Херцеговини по жељи неких Бошњака. Тај језик се не би много разликовао од ранијег српско-хрватског, односно хрватско-српског језика, у који је уносио и нешто своје сваки народ који се њиме користио (Срби, Хрвати и Бошњаци). Пошто се из тога заједничког језика издвојио хрватски и српски језик, нови заједнички језик био би карактеристичан за Босну и Херцеговину и он би, хтјели ми то или не, представљао зачетак тзв. босанског језика којим говоре само Бошњаци, Срби и Хрвати у Босни и Херцеговини. Тиме би се ускоро удаљио језик Срба у Босни и Херцеговини од језика Срба на осталом српском језичком простору, а језик Хрвата у Босни и Херцеговини од језика Хрвата у Хрватској и другдје. Тако би се постигло цијепане српског језичког простора и хрватског језичког простора у корист стварања тзв. босанског језика.

Дакле, свако уношење посебности на поједине просторе српског језика, а да оно не постане карактеристично за цијело српско језичко подручје, представља разбијање јединственог српског језичког простора, односно припрему за његово цијепане јер без јединства једног језика на цијелој његовој језичкој територији нема ни јединственог тога језика у његовој будућности.

3. Пошто је српски језик један језик којим се служе сви Срби на просторима гдје они живе, нужно је обезбиједити и његово јединствено природно развијање, његовање и изучавање на његовом цијелом језичком простору. То се обезбјеђује првенствено јединственим школским системом на свим нивоима школовања (основном, средњем, вишем и високом) на цијелом српском језичком простору изучавањем из српског језика истих садржаја, у истом обиму, са истим циљевима и задацима. Тако се ствара природна брана свима оним покушајима који настоје угрозити јединство српског језика.

3.1. Донедавно се у Републици Српској радило у основној и средњим школама по наставним плановима и програмима који су донесени још 1993. године и незнатно мијењани касније. Ти програми су у погледу предмета српски језик били готово истовјетни по своме садржају, обиму, циљевима и задацима са програмима наведеног предмета у основној и средњим школама у Републици Србији и Републици Црној Гори. Тиме је било обезбијеђено подједнако развијање и његовање српског језика као матерњег језика на скоро свим просторима гдје се он користио као матерњи језик.

3.2. Међутим, нова друштвено-економска и културна догађања у свијету и код нас утицала су на промјене и у образовном систему. Те промјене се данас огледају, на свим нивоима образовања у свијету. Оне снажно утичу и на промјене у образовном систему на нивоу основног, средњег па и вишег и високог образовања и код нас. Као посљедица тога је и доношење новог *Наставног плана и програма за основну школу* у Републици Српској 2002. године, а очекује се и израда, наставних планова и програма за средње школе (гимназију и стручне школе).

Нови *Наставни план и програм за основну школу* израз је савремених потреба, нарочито у погледу нових метода, средстава и облика рада. И нови *Програм* српског језика је напустио раније наставне стереотипе и увео модерније начине обраде наставног градива.

4. Међутим, кад је у питању настава српског језика као матерњег има у новом *Програму* извјесних недостатака преко којих се не би смјело прећи. На неке од њих указаћу и овом приликом.

4.1. Мијењајући основно осмогодишње школовање у деветогодишње, помјерајући га на дјецу са шест година, а за то немајући ни покрића у Закону о основној школи у Републици Српској, удаљили смо нашу школу од типа основне школе на осталом српском језичком простору, па тиме и изучавање српског језика као јединственог предмета на цијелом српском језичком простору у истом обиму.

Нови *Наставни план и програм за основну школу* Републике Српске представља, кад је у питању српски језик, добру основу за стварање нове основне школе у Босни и Херцеговини, гдје би и изучавање српског језика било у функцији стварања неког заједничког језика у Босни и Херцеговини, тзв. босанског језика. Томе иде у прилог нарочито настава у првом разреду основне школе, која је подијељена на три предметна подручја: *Моја околина*, *Говор, изражавање и стварање* и *Ритмика, спорт, музика*, гдје је изучавање матерњег језика припало другом подручју, и то само као *Говорење и изражавање* са недељно по три часа (од укупно 15 часова недељно). Нигдје се не говори о српском језику, него се под *Говором и изражавањем* може подразумијевати за Србе српски језик, за Бошњаке бошњачки, за Хрвате хрватски, за Роме ромски, за Словаке словачки итд. Осим тога наведене области су по обиму готово изједначене са ликовном културом (која се изучава са два часа седмично) или са спортом (са 2 часа).

4.2. Садржај и обим градива из српског језика као матерњег језика није на висини његових потреба ни у осталим разредима основне школе. Он је у новом *Програму* садржајно осиромашен. У жељи да растерете ученике, састављачи новог *Програма* су, нпр., градиво нижих разреда основне школе потиснули у више разреде, а нешто садржаја и избацили.

Непотребно је нпр. било растерећивати градиво II (бившег I) разреда његовим пребацивањем у III разред, кад је оно већ растерећено обухватањем дијела тога градива увођењем првог (нултог) разреда за дјецу од шест година. Тако је нови други разред двоструко растерећен. А то је, заиста, непотребно.

Састављачима Програма српског језика учинило се тешко да се ученици V разреда (бившег IV) упознају са замјеницама и бројевима као врстама ријечи, па су их пребацили у VI разред (бивши V) основне школе, а тражи се по *Програму* од ученика истога (V) разреда да се о наведеним врстама ријечи обавијесте у страном језику (нпр. у енглеском).

Напомињем да се у *Програму* за VI разред (бивши V) основне школе каже за бројеве да се са ученицима понови научено о бројевима и да се упознају са збирним бројевима, а ученици до VI разреда нису упознати са бројевима. Како се могу главни и редни бројеви систематизовати са ученицима, а да нису претходно обрађивани у школи? То очито показује непрецизност рада Комисије за израду *Програма* из српског језика.

У новом *Наставном програму* знатно је смањен и број часова и облика изражавања намијењен за примјену језика у пракси (у говору и писању). То много осиромашује његовање српског језика у пракси.

4.3. У новом *Програму* из српског језика књижевност је обogaћена књижевним дјелима хрватских и бошњачких писаца, и то у своме оригиналу - на хрватском и бошњачком. Таква дјела су претрпана лексемима и изразима који су били у употреби у тзв. српско-хрватском, односно хрватско-српском језику, а данас носе у српском језику обиљежје архаичности или призивок хрватског или бошњачког језичког карактера. Дјеца памте такве ријечи и изразе због њихове необичности и понекад их употребљавају у своме изражавању, истина, најчешће подругљиво (нпр. *пренапучени, рахметли, бабо, шехити, дајица, амица, хабер, сабах, коловоз, зрак, тлак, разина, особан, домовница* итд.). Најбоље је поменуте лексеме пропатити објашњењем сваког од њих и навођењем српских ријечи и израза који их успјешно замјењују и који су у активној употреби.

Наведене туђе ријечи се увлаче у рјечник наших ученика, нарочито нижег школског узраста, и због тога што их они чују на телевизији Федерације и у непосредном контакту са бошњачком и хрватском дјецом. Пошто немају довољно изоштрен осјећај за свој матерњи језик, наши ученици лако потпадају под утицај бошњачког и хрватског језичког израза.

Ако се жели истински његовати српски језик по нашим школама и на вишим школама и факултетима, нужно је да се изводи настава на њему из свих предмета на свим нивоима школовања. То треба да је чист српски језик, ослобођен свих непотребних хрватизама, бошњачких израза, турцизама, германизама, русизама итд.

На чистом српском језику треба да су и сви уџбеници и приручници којима се користе ученици, нарочито основне школе, јер они још немају изграђен свој језички израз. Недопустиво је да се штампају само уџбеници из националних предмета на српском језику, а да из других предмета (математике, познавања природе и друштва, физике, хемије) могу бити и на хрватском или бошњачком језичком изразу. Такво поступање води у најбољем случају прљању и кварењу српског језика. Не смијемо изгубити из вида да наша дјеца имају право да имају све уџбенике на чистом српском језику. Такви се уџбеници морају, а и могу обезбиједити ученицима, нарочито нижих разреда основне школе.

Наставом српског језика, али и наставом осталих предмета који се изучавају у нашим школама мора се обезбиједити несметан развој и његовање српског језика у школи. Ученици морају бити осјетљиви на свој матерњи језик - да разликују српске лексеме, фразе, морфолашке облике и синтаксичке промјене и сл. од тих појмова, особина и промјена у језицима блиским српском језику и другим језицима у окружењу и шире.

5. Из изложеног се да закључити да је нужно:

1) остварити изучавање српског језика у основним и средњим школама Републике Српске у оном садржају и обиму у коме се изучавају матерњи језици у националним школама других држава (као што се, нпр. изучава енглески у енглеским школама, француски у француским, њемачки у њемачким, руски у руским и сл.);

2) обезбиједити наставом очување јединства српског језика на цијелом језичком простору гдје се он појављује као матерњи језик; и

3) изнаћи најпогодније педагошко-психолошке и дидактичко-методичке приступе и поступке у настави учења српског језика којима ћемо најкраћим путем доћи до најбољих резултата.

А ми, било да смо стручњаци за матерњи језик или за математику, физику, биологију, педагогију, филозофију, социологију или неку другу науку, допринијећемо очувању и његовању свога матерњег језика и језика својих слушалаца, тј. српског језика, ако се у своме свакодневном и стручно-научном испољавању будемо придржавали његових правила, ако његову лексику не будемо замјењивали без потребе туђом лексиком и ако га будемо чували и његовали као што то чине сви озбиљни народи у свијету са својим језицима.

На нама је да порадимо на очувању свога језика. Ми можемо и морамо сачувати свој матерњи језик. На то нас обавезују наши преци, наши савременици, а и наши потомци, чија будућност зависи од нас.